

Ugovor o arbitraži

Gverović, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:792765>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo
Međunarodno privatno pravo

Petra Gverović

UGOVOR O ARBITRAŽI

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Tena Hoško

Zagreb, prosinac 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Petra Gverović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Petra Gverović

SAŽETAK:

Zakon o arbitraži proširuje definiciju ugovora o arbitraži i određuje uvjete za valjanost takvog ugovora. Pravna priroda arbitražnog ugovora kombinira materijalnopravne i procesnopravne elemente. Ugovor o arbitraži možemo podijeliti na dvije osnovne kategorije, ovisno o tome je li spor već postojao ili nije u trenutku sklapanja ugovora. Najčešći oblik ugovora o arbitraži jest klauzula o arbitraži koja se nalazi unutar glavnog ugovora sklopljenog između stranaka. Drugi oblik arbitražnog ugovora, kompromis, sklapa se nakon što je već došlo do spora između stranaka kao poseban ugovor. Potpisivanjem takvog ugovora isključuje se nadležnost državnog suda. Ugovor o arbitraži mora zadovoljiti određene uvjete, uključujući sposobnost stranaka, arbitrabilnost predmeta spora, oblik i sadržaj samog ugovora. Zakon o arbitraži donosi modernističke principe u vezi s oblikom ugovora, prihvaćajući pisanu formu putem razmjene pisama, telefaksa ili drugih telekomunikacijskih sredstava. Sadržaj arbitražnog ugovora obuhvaća stranački dogovor o rješavanju određenih sporova, koji se odnose na određene pravne odnose, bilo da su ugovorni ili izvanugovorni. Rad se dotiče autonomije ugovora o arbitraži u odnosu na glavni ugovor. Tradicionalno se smatralo da su ova dva ugovora nerazdvojno povezana, te da nevaljanost glavnog ugovora automatski rezultira nevaljanošću ugovora o arbitraži. Međutim, suvremena praksa priznaje autonomiju ugovora o arbitraži, što znači da ništavost glavnog ugovora ne utječe automatski na arbitražni ugovor. Također, rad istražuje učinke i prestanak ugovora o arbitraži, uključujući pravne posljedice nevaljanosti, opcije stranaka u slučaju nevaljanosti, te različite scenarije prestanka ugovora o arbitraži.

Ključne riječi: ugovor o arbitraži, klauzula o arbitraži, kompromis, pretpostavke valjanosti, autonomija, učinci ugovora, prestanak ugovora

SUMMARY:

The Law on Arbitration expands the definition of an arbitration agreement and determines the conditions for the validity of such an agreement. The legal nature of the arbitration agreement combines the elements of the substantive law and procedural law. The arbitration agreement can be divided into two basic categories, depending on whether or not the dispute already existed at the time of concluding the arbitration agreement. The most common form of an arbitration agreement is an arbitration clause that is included in the main agreement concluded between the parties. Another form of an arbitration agreement, the compromise, is entered into after a dispute has already arisen between the parties as a separate agreement. By signing such an agreement, the jurisdiction of the state court is excluded. The arbitration agreement must meet certain conditions, including the capacity of the parties, the arbitrability of the subject-matter of the dispute, the form and content of the agreement itself. The Law on Arbitration introduces modernist principles regarding the form of the agreement, accepting the written form through the exchange of letters, fax or other means of telecommunication. The content of the arbitration agreement includes the parties' agreement on the resolution of specific disputes related to certain legal relationship, both contractual or non-contractual. The thesis touches upon the autonomy of the arbitration agreement in relation to the main agreement. It has conventionally been considered that these two agreements are inextricably linked, and that the invalidity of the main agreement automatically results in the invalidity of the arbitration agreement. However, modern practice recognizes the autonomy of the arbitration agreement, which means that the nullity of the main agreement does not automatically affect the arbitration agreement. Also, the thesis explores the effects and termination of an arbitration agreement, including the legal consequences of invalidity, the parties' options in the event of invalidity, and different scenarios for the termination of an arbitration agreement.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. UVODNE NAPOMENE	1
1.2. CILJ RADA	2
2. ARBITRAŽA	2
2.1. POJAM ARBITRAŽE	2
2.2. IZVORI ARBITRAŽNOG PRAVA	3
2.3. OSNOVNA NAČELA ARBITRAŽE	4
2.4. RAZLIKA IZMEĐU ARBITRAŽE I SUDSKOG POSTUPKA I NJENE PREDNOSTI I NEDOSTACI	6
3. UGOVOR O ARBITRAŽI	7
3.1. DEFINICIJA I PRAVNA PRIRODA UGOVORA O ARBITRAŽI	7
3.2. VRSTE UGOVORA O ARBITRAŽI	9
3.2.1. KOMPROMISNA KLAUZULA (clause compromissoire, arbitral clause)	9
3.2.2. KOMPROMIS (acte de compromis, submission to arbitration)	10
4. VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI	10
4.1. SPOSOBNOST STRANAKA	11
4.2. ARBITRABILNOST	13
4.3. NEPOSTOJANJE ISKLJUČIVE SUDSKE NADLEŽNOSTI	13
4.4. OBLIK I SADRŽAJ ARBITRAŽNOG UGOVORA	15
4.5. MJERODAVNO PRAVO ZA MATERIJALNOPRAVNU VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI	18
5. ODNOS GLAVNOG UGOVORA I UGOVORA O ARBITRAŽI	19
6. UČINCI I PRESTANAK UGOVORA O ARBITRAŽI	21
6.1. UČINCI UGOVORA O ARBITRAŽI	21
6.2. PRAVNE POSLJEDICE NEVALJANOSTI UGOVORA O ARBITRAŽI	21
6.3. PRESTANAK UGOVORA O ARBITRAŽI	22
7. ZAKLJUČAK	23

1. UVOD

1.1. UVODNE NAPOMENE

Stupanjem na snagu Zakona o arbitraži¹ 18. listopada 2001. Hrvatska se pridružila skupini zemalja koje imaju integrirani pravno regulatorni arbitražni način rješavanja sporova.²

Predmet ovog rada odnosi se na odredbe sadržane u drugom poglavlju zakona koje uređuju ugovor o arbitraži.

No, s obzirom na ključnu povezanost između ugovora o arbitraži i same arbitraže kao specifičnog pravnog postupka, kao i radi dubljeg razumijevanja prirode samog arbitražnog ugovora, smatram nužnim započeti ovaj rad s jasnim utvrđivanjem osnovnih karakteristika same arbitraže. Rješavanje sporova putem arbitraže postalo je uobičajeno u međunarodnim trgovačkim ugovorima zbog svoje praktičnosti i efikasnosti.³ Sudionici često unaprijed dogovaraju detalje poput vrste sporova podložnih arbitraži, izbora arbitražne institucije, broja arbitara, mjesta arbitraže i drugih ključnih elemenata kako bi osigurali uspješan i brz arbitražni postupak⁴ zato ćemo se posvetiti pojmu same arbitraže, zatim izvorima i načelima arbitražnog prava.

Nakon toga slijedi glavni dio diplomskog rada, prikaz ugovora o arbitraži. U glavnom dijelu rada razmotrit će se pojam ugovora o arbitraži, objasniti razlike između dvaju vrsta ugovora o arbitraži te pojasniti koje pretpostavke moraju biti zadovoljene da bi uopće sam ugovor bio valjan. Dotaknut ćemo se i prava mjerodavnog za materijalnoppravnu valjanost ugovora o arbitraži te odnosu glavnog ugovora i ugovora o arbitraži. Na samom kraju prikazati ćemo učinke i različite mogućnosti prestanka ugovora.

¹ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001).

² Sikirić, Hrvoje, Ugovor o arbitraži, Pravo u gospodarstvu 2/2002., str. 39.

³ Lasić, Mile, Arbitražno pravo, Mostar, rujan 2013, str. 20

⁴ Hope James; Johansson Lisa, What Is the Governing Law of the Arbitration Agreement? A Comparison Between the English and Swedish Approaches, Stockholm Arbitration Yearbook 2021, str. 142

1.2. CILJ RADA

Cilj ovog diplomskog rada je istraživanje, analiziranje i pružanje dubljeg razumijevanja ključnih aspekata ugovora o arbitraži. Fokus se stavlja na identificiranje pravnih, proceduralnih i praktičnih elemenata ovog ugovora, istražujući njegovu ulogu u rješavanju sporova. Rad također razmatra pravne implikacije, izazove i prednosti koje proizlaze iz korištenja arbitraže kao mehanizma rješavanja sporova te pruža pregled relevantnih pravnih normi i prakse. Kroz sve to, cilj bi bio osvijetliti važnost i specifičnosti ugovora o arbitraži u suvremenom pravnom okviru.

2. ARBITRAŽA

2.1. POJAM ARBITRAŽE

Arbitraža (lat. arbitrium; franc. arbitrage) je alternativni način rješavanja sporova u kojem nepristrana treća strana, poznata kao arbitar, ima ovlast riješiti spor putem vlastite odluke.⁵ Proces pred arbitražom predstavlja suđenje.⁶ Stranke su dužne poštivati i izvršiti odluku koju donese arbitar ili arbitri u sporu. Stoga, arbitraža predstavlja specifičnu vrstu pravnog postupka, a arbitar ili više njih koji donose takve odluke nazivaju se arbitražnim sudom.⁷

Hrvatski zakon o arbitraži (dalje u tekstu: **ZA**) određuje arbitražu u čl. 2 st. 1. 1. propisujući:

„Arbitraža (izbrano suđenje) je suđenje pred arbitražnim sudom bez obzira organizira li ga ili njegovo djelovanje osigurava arbitražna ustanova ili ne.“⁸

Potpisivanjem sporazuma o upućivanju spora arbitraži, strane se odriču nadležnosti državnih sudova. Stoga je nužno, kako bi arbitraža bila dopuštena, da se radi o pitanjima na koja strane mogu slobodno utjecati i da se ne radi o sporu koji isključivo podliježe domaćem sudu.⁹ Spor

⁵Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 19.

⁶Vidaković, Mukić, Marta, Opći pravni rječnik, Zagreb, ožujak 2015, str. 36.

⁷Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 19.

⁸Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001) .

⁹Vidaković, Mukić, Marta op. cit. (u bilj. 6), str. 36.

koji se povjerava arbitražnom sudu može biti s ili bez međunarodnog obilježja. Prema ZA čl. 2 st. 6 „spor bez međunarodnog obilježja« je spor u kome su stranke fizičke osobe s prebivalištem ili uobičajenim boravištem u tuzemstvu, odnosno pravne osobe koje su osnovane po pravu Republike Hrvatske, osim ako spor ispunjava uvjete iz točke 7. ovoga stavka.“ Dok prema čl. 2 st.7 ZA „spor s međunarodnim obilježjem je spor u kojem je barem jedna od stranaka fizička osoba s prebivalištem ili uobičajenim boravištem u inozemstvu odnosno pravna osoba koja je osnovana po stranom pravu“.¹⁰

2.2. IZVORI ARBITRAŽNOG PRAVA

Fleksibilnost arbitraže možemo smatrati kao glavno obilježje arbitražnog postupka. Stranke tijekom postupka imaju punu kontrolu nad njime, no ipak granice stranačke autonomije možemo pronaći u domaćim i inozemnim izvorima.¹¹

Izvore arbitražnog prava možemo podijeliti na domaće i strane. Unutarnji izvor arbitraže u Republici Hrvatskoj je Zakon o arbitraži, a glavni međunarodni izvor je Newyorška konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka.¹² Popratni institucionalni izvor od velikog značenja također je Pravilnik o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore u slučaju ugovaranja institucionalne arbitraže.¹³

Drugim riječima, arbitraža se može organizirati na institucionalnoj ili ad hoc osnovi, ovisno o odabranom načinu provedbe. Stranke, mogu povjeriti rješavanje već nastalog spora ili budućih sporova nekoj stalnoj arbitražnoj instituciji. U okviru te institucije, prema njezinim pravilima, može se osnovati posebno arbitražno tijelo (trajno arbitražno sudište). No, strane obično imaju mogućnost predvidjeti stvaranje posebnog arbitražnog tijela za rješavanje određenog spora ili više unaprijed određenih sporova (poznatog kao prilagođeni ili ad hoc arbitražni sud).¹⁴ Izabrani sud nakon donošenja pravorijeka prestaje postojati.¹⁵

¹⁰ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001).

¹¹ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 51.

¹² Newyorška konvencija o priznanju i ovrsi stranih arbitražnih pravorijeka iz 1958. (SL MU 11/81; NN MU 4/94.)

¹³ Vidaković, Mukić, Marta op. cit. (u bilj. 6), str. 376.

¹⁴ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3579>, studeni 2023.

¹⁵ Vidaković, Mukić, Marta op. cit. (u bilj. 6), str. 36.

2.3. OSNOVNA NAČELA ARBITRAŽE

Hrvatsko arbitražno pravo, nakon donošenja Zakona o arbitraži, temelji se na istim principima kao i suvremeno zakonodavstvo o arbitraži u drugim zemljama. U nastavku ću pružiti opći pregled tih načela kako bih istaknula karakteristike koje čine arbitražu različitom od drugih metoda rješavanja sporova.

Načelo nedržavnosti vidimo u tome što arbitraža predstavlja metodu rješavanja sukoba pred nepristranim pojedincima. Arbitri nisu službenici države, a obavljanje arbitraže nije njihova službena dužnost, već obveza koju dobrovoljno preuzimaju. Arbitražni sud nije javno tijelo s državnim ovlastima, već privatni arbitražni tribunal uspostavljen suglasjem stranaka i arbitara. Njegova ovlast je ograničena na rješavanje određenog spora koji su stranke predstavile. Za razliku od većine privatnih mehanizama rješavanja sporova poput medijacije, obilježje arbitraže je njen **adjunktivan karakter**.¹⁶ Tijekom arbitražnog postupka često dolazi do nagodbe između stranaka. No, ako stranke same ne mogu riješiti svoj spor, ovlaštenje i dužnost arbitražnog suda je da ga riješi umjesto njih donošenjem obvezujuće odluke, u obliku pisanog pravorijeka.¹⁷

Nadalje, jedno od temeljnih obilježja arbitraže jest **obvezujući učinak** pravorijeka. Izvršenje arbitražnih odluka je završna faza postupaka i osigurava zaštitu prava i interesa stranaka.¹⁸ Samo donošenje pravorijeka nije uvijek dovoljno za ostvarivanje pravne zaštite jer poražena stranka može odbiti priznati autoritet donesene odluke. Arbitražni pravorijeci obvezuju stranke na dva načina. Same stranke se ugovorno obvezuju priznati donesenu odluku kao konačnu i dobrovoljno je provesti. No, u slučaju odbijanja dobrovoljne ovrhe, pravorijek se može provesti uz pomoć državnog aparata prisile, bez potrebe za novim sudskim postupkom.¹⁹ U postupku ovrhe, pravorijeci su, načelno, izjednačeni s pravomoćnim i ovršnim sudskim

¹⁶ Triva, Siniša; Uzelac, Alan, Hrvatsko arbitražno pravo Komentar Zakona o Arbitraži i drugi izvori hrvatskog arbitražnog prava, Zagreb, travanj 2007, str. 35-36.

¹⁷ Blackaby, Nigel. Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford ; New York :Oxford University Press, 2009.

¹⁸ Ulugbekovna, Ochilova Aziza. "ARBITRATION AGREEMENT. ENFORCEMENT OF ARBITRAL AWARDS." Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research 1.8 (2023): 62.

¹⁹ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 49-50.

presudama po svojoj snazi i učinku, uz uvjet priznavanja države u kojoj se traži ovrha pravorijeka.²⁰

Sam izbor arbitraže odražava **autonomiju** stranaka, koje se odlučuju za nju iz želje, a ne iz obveze. Stranke imaju mogućnost dogovaranja o aspektima arbitraže, uključujući tko će je provesti, gdje i kako. Stoga, stranke imaju priliku odrediti sve ključne elemente konkretnog arbitražnog postupka. Iako, arbitraža predstavlja uspostavu privatnog foruma s potpunom slobodom stranaka u oblikovanju samog postupka, postoji sličnost s sudskim postupkom koju stranke ne mogu izbjeći sporazumno, a to je **jednako postupanje sa strankama**.²¹ Budući da arbitraža proizlazi iz dogovora stranaka i odnosi se na prava koja bi se mogle riješiti i izvan postupka, kad započne, stranke imaju **fleksibilniji** utjecaj na sam tijek postupka nego što bi imale pred državnim sudom.²² Iako je načelo saslušanja stranaka fundamentalno, ne znači obvezu prilagodbe neloyalnim i nekooperativnim strankama kako bi im se omogućilo usporevanje ili onemogućavanje arbitraže, bilo aktivnim djelovanjem ili pasivnošću.²³

Tijekom provođenja arbitraže arbitri su obvezni omogućiti **učinkovito** provođenje postupka u razmjerno kratkom vremenu, jer su prednosti arbitraže brzo, stručno i kvalitetno rješavanje stranačkih sporova. Učinkovitost arbitraže, iako u velikoj mjeri **samostalna**, također ovisi o priznanju i podršci koju dobiva od državnih pravosudnih tijela. Unatoč ograničenjima vezanim uz obvezu osiguravanja jednakog postupanja sa strankama, postoji i odgovornost arbitraže da ne krši osnovna pravila na kojima se temelje **pravni sustavi** na koje se poziva. Ti pravni sustavi, po potrebi, trebali bi, svojim sredstvima prisile, osigurati i omogućiti provedbu arbitražnih odluka.²⁴

²⁰ Ibid.

²¹ Triva et al., op. cit. (u bilj. 16), str. 37-38.

²² Ibid.

²³ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 52.

²⁴ Ibid.

2.4. RAZLIKA IZMEĐU ARBITRAŽE I SUDSKOG POSTUPKA I NJENE PREDNOSTI I NEDOSTACI

Iako ima mnogo prednosti arbitraže, važno je pažljivo promisliti o njezinoj ulozi u današnjem svijetu, posebice s obzirom na još dva slična načina rješavanja sporova - mirenje i sudsko rješavanje. Arbitraža, prema međunarodnom pravu, jasno se razlikuje od mirenja jer mirenje ne donosi konačnu i obvezujuću odluku, već predstavlja preporuku strankama za rješenje spora koju stranke mogu prihvatiti ili odbiti.²⁵ Postavlja se izazov u razlikovanju između arbitraže i sudskog rješavanja međunarodnih sporova, budući da oba procesa uključuju nepristrani treći forum i završavaju obvezujućom presudom. Ipak, postoje razlike, a ključna je mogućnost stranaka da utječu na sastav arbitražnog vijeća, što često motivira stranke da biraju arbitražu u pravnim sporovima. Nadalje, arbitražni postupak je fleksibilan, te omogućava strankama da samostalno određuju pravila postupka.²⁶

Postoji nekoliko jasnih razloga zbog kojih bi se trebalo preferirati arbitražu umjesto sudskog postupka. Prvenstveno, ističe se fleksibilnost postupka, zatim povjerljivost, mogućnost stranaka da utječu na sastav arbitražnog vijeća, te opcija izbjegavanja intervencije trećih u samom postupku.²⁷ Također, arbitraža je brža i jeftinija od parničenja pred sudovima. Iako za rješavanje složenog međunarodnog spora ponekad može biti potrebno mnogo vremena i novca, čak i arbitražom, ograničeni opseg za osporavanje arbitražnih odluka, u usporedbi sa sudskim presudama, nudi jasnu prednost. Iznad svega, pomaže da se osigura da se stranke kasnije neće uplesti u dugotrajan i skup niz žalbi. Nadalje, arbitraža strankama nudi fleksibilnost da uspostave postupke koji se mogu provesti onoliko brzo i ekonomično koliko to okolnosti dopuštaju. Jako je važno i to što arbitražna ročišta nisu javna i preslike pravorijeka dobivaju samo stranke.²⁸

Arbitražni postupak nosi i određene nedostatke, uključujući izazove u pronalaženju odgovarajućih arbitara i formiranju arbitražnog suda. Ovi izazovi mogu proizaći iz

²⁵ Vuk, Tena, Arbitraža kao sredstvo mirnog rješavanja sporova s posebnim osvrtom na hrvatsko-slovenski granični spor, <https://core.ac.uk/download/pdf/223045963.pdf>, (01.prosinca 2023.).

²⁶ Ibid

²⁷ Gray, C.; Kingsbury, B., Developments in Dispute Settlement: Inter-State Arbitration since 1945, *British Year Book of International Law*, Vol. 63, Issue 1, 1992, str. 109.

²⁸ Mwenda, Kenneth Kaoma, *Principles of Arbitration Law*, Parkland 2003, str. 14.

potencijalne sporosti postupka, nedostatnog poznavanja relevantnog prava, nedostatka moralne integriteta, neovisnosti i nepristranosti arbitara te rizika od nepotrebnog povećanja troškova zbog visokih honorara koje arbitri zahtijevaju. Također, postoji opasnost da pravično suđenje preraste u arbitrarnost te anticipirano odricanje od prava na žalbu protiv arbitražne odluke. Sve ove negativne aspekte dodatno naglašava mogućnost da nezadovoljna strana pokrene postupak pred državnim sudom kako bi osporila arbitražnu odluku, dovodeći time u pitanje sve prednosti arbitraže.²⁹

3. UGOVOR O ARBITRAŽI

3.1. DEFINICIJA I PRAVNA PRIRODA UGOVORA O ARBITRAŽI

Zakon o arbitraži u bitnom proširuje zakonsku definiciju ugovora o arbitraži koja je prethodno bila sadržana u Zakonu o parničnom postupku. Prema čl. 6 st. 1. ZA:

„Ugovor o arbitraži je ugovor kojim stranke podvrgavaju arbitraži sve ili određene sporove koji su među njima nastali ili bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa, ugovornog ili izvanugovornog. Taj se ugovor može sklopiti u obliku arbitražne klauzule u nekom ugovoru ili u obliku posebnog ugovora.“³⁰

Newyorška konvencija definira ugovor o arbitraži u čl. II propisujući: *„Svaka država ugovornica priznaje pismeni ugovor kojim se stranke obvezuju da stave u nadležnost arbitraži sve sporove ili neke od sporova koji nastanu ili bi mogli nastati između njih po određenom pravnom odnosu, ugovornom ili neugovornom, koji se odnosi na pitanje koje je prikladno za rješavanje arbitražom. ... Pod pismenim sporazumom razumijevaju se arbitražna klauzula unesena u ugovor ili kompromis, koje su potpisale stranke ili su sadržani u razmijenjenim pismima ili brzojavima.“³¹*

²⁹ Triva, S; Dika, M, Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, studeni 2004, str. 854.

³⁰ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001).

³¹ Newyorška konvencija o priznanju i ovrsi stranih arbitražnih pravorijeka iz 1958. (SL MU 11/81; NN MU 4/94.)

Zaključno, ugovorom o arbitraži pokreće se arbitražni postupak. Stranke derogiraju nadležnost nacionalnih sudova i podvrgavaju arbitraži određene sporove bilo ugovorne ili izvanugovorne koji su među njima nastali ili bi tek mogli nastati.

Pravna priroda arbitražnog sporazuma izuzetno je složeno pitanje te postoje različita mišljenja koja se mogu svrstati na tri teorije. Teorije procesnopravne prirode, materijalnopravne prirode i dvojne pravne prirode ugovora o arbitraži.

Rasprava o procesnopravnoj teoriji ugovora o arbitraži fokusira se na analizu tog ugovora kroz perspektivu njegove osnovne svrhe: premještanje ovlasti za rješavanje sporova s državnih sudova na arbitražu putem prorogacije.³² Zagovornici ove teorije smatraju ugovor o arbitraži parničnom radnjom te naglašavaju da se prvenstveno koriste odredbe parničnog prava za utvrđivanje uvjeta za zaključenje arbitražnog ugovora i njegovu pravovaljanost.³³

U teoriji materijalnopravne prirode ugovora o arbitraži naglašava se da je taj ugovor rezultat izražene suglasnosti stranaka. Iako može imati određene procesne učinke, smatra se obveznopravnim sporazumom koji stvara određena prava i obveze za ugovorne strane. Glavne obveze uključuju pokretanje arbitražnog postupka kao pozitivnu obvezu te izbjegavanje pokretanja postupka pred državnim sudom kao negativnu obvezu. Osim toga, pitanja materijalnopravne valjanosti i zaključivanja ugovora rješavaju se sukladno relevantnom obveznom pravu.³⁴

Mješovita teorija pokušava pomiriti izraženu dvojakost.³⁵ Tako se ugovor o arbitraži smatra građanskopravnim sporazumom s procesnim implikacijama. Drugim riječima, riječ je o ugovoru između stranaka s privatnopravnim učincima, budući da proizvodi pravne posljedice prema drugoj strani ugovora, a ne prema arbitražnom sudu. Istovremeno, ugovor posjeduje karakteristike procesnog sporazuma jer generira procesne efekte u vezi s nadležnosti za

³² Zgrabljic, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem, Zbornik pravnog fakulteta 1:71/2019, str. 10.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj.3), str. 62.

rješavanje spora. Kao rezultat toga, na taj ugovor se primjenjuju procesne norme relevantnog prava, odnosno, norme zakonodavnog okvira mjesta suda (*legis fori*).³⁶

Zaključno, pitanja o pravnoj prirodi arbitražnog sporazuma su kompleksna i specifična. Prilikom pokušaja određivanja pravne prirode trebalo bi uvažavati obje teorije, kako bi na najbolji način objasnili kompleksnost ovog instituta.

3.2. VRSTE UGOVORA O ARBITRAŽI

Općenito, komparativno arbitražno pravo priznaje podjelu ugovora o arbitraži na dvije osnovne kategorije, ovisno o tome je li spor već postojao ili nije u trenutku sklapanja ugovora o arbitraži. Dakle, razlikujemo ugovore koji se odnose na rješavanje budućih sporova koji bi mogli proizaći iz određenog pravnog odnosa, poznate kao kompromisne klauzule i ugovore koji se odnose na rješavanje već postojećih sporova, poznate kao kompromisi.³⁷ Detaljnije o kompromisnim klauzulama i kompromisima razjasnit ću u idućim podnaslovima.

3.2.1. KOMPROMISNA KLAUZULA (*clause compromissoire, arbitral clause*)

Prvi i najčešći oblik ugovora o arbitraži jest klauzula o arbitraži koja se nalazi unutar glavnog ugovora sklopljenog između stranaka, a koja propisuje da će se svi mogući sporovi iz određenog pravnog odnosa rješavati arbitražom.³⁸ U stvarnosti, često se događa da se ovaj ugovor sklapa istovremeno s glavnim materijalnopравnim ugovorom koji uređuje pravni odnos iz kojeg mogu proizaći sporovi te tako postaje sastavni dio glavnog ugovora, što objašnjava naziv "klauzula".³⁹

³⁶ Sajko, Krešimir, *Međunarodno privatno pravo*, Zagreb, ožujak 2005., str. 292.

³⁷ Triva et al., op. cit. (u bilj. 29), str. 868.

³⁸ Arbitražni postupak bez arbitražne klauzule, <https://www.international-arbitration-attorney.com/hr/arbitration-proceedings-without-arbitration-clause/> (03. prosinca 2023.)

³⁹ Triva et al., op. cit. (u bilj. 29), str. 868.

No, nedostaci kompromisne klauzule ogledaju se u tome što se prilikom sklapanja poslovnih ugovora često fokus usmjerava na materijalnopravne aspekte ugovora, dok formalne klauzule ostaju u drugom planu. To stvara rizik nejasno definiranog arbitražnog sporazuma, što u ekstremnim situacijama može dovesti do gubitka pravne zaštite.⁴⁰

3.2.2. KOMPROMIS (acte de compromis, submission to arbitration)

Kompromis, drugi oblik arbitražnog ugovora, sklapa se nakon što je već došlo do spora između stranaka. Ovaj tip ugovora obično se pojavljuje kao zaseban ugovor. Glavni nedostatak kompromisa leži u tome što stavlja teret na strane koje već imaju postojeći spor, što značajno otežava postizanje suglasnosti o ključnim aspektima ugovora.⁴¹

4. VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI

Arbitražni sporazum smatra se valjanim kada su kumulativno zadovoljeni određeni uvjeti. Kao i kod svakog drugog ugovora, strane trebaju imati pravnu sposobnost; predmet spora mora biti pogodan za arbitražu (arbitrabilan); isključiva sudska nadležnost u sporovima s međunarodnim obilježjem ne smije postojati, a sporazum mora biti valjan i u pogledu oblika i sadržaja. Teorija prava često naziva prve dvije pretpostavke "objektivnom" i "subjektivnom arbitrabilnošću", odnosno arbitrabilnost "ratione materiae" i arbitrabilnost "ratione personae".⁴²

Dodatno ograničenje mogućnosti arbitriranja odnosi se na sporove s međunarodnim elementima. Ako se arbitraža odvija izvan Hrvatske, Zakon o arbitraži dopušta dogovaranje takvog postupka, osim ako poseban hrvatski zakon za te sporove određuje isključivu

⁴⁰ Ilešić, Mirko, Arbitražni sporazum, Privreda i pravo, 1994., vol. 33., str. 201.

⁴¹ Ibid.

⁴² Sajko, Krešimir, Arbitražni sporazum i arbitrabilnost – rješenja i otvorena pitanja u hrvatskom i poredbenom pravu, u: Pravo u gospodarstvu 35 (1996), str. 273.

međunarodnu nadležnost hrvatskog suda. To ograničenje nazivamo "jurisdikcijska arbitrabilnost" ili "ratione jurisdictionis".⁴³ Dakle, valjanost ugovora o arbitraži od presudne je važnosti, a u idućim poglavljima detaljno ćemo razraditi sve elemente potrebne za ispravnost ugovora o arbitraži.

4.1. SPOSOBNOST STRANAKA

Arbitrabilnost "ratione personae" odnosi se na pitanja vezana uz sposobnost stranaka da sklope arbitražni sporazum.⁴⁴ Subjektivna sposobnost za pokretanje arbitraže uređena je na dvije različite razine: prvo, kao opće pravilo za određivanje primjenjivog pravnog pravila u vezi s državnom pripadnošću određene osobe; i drugo, kao posebno pravilo koje se odnosi na sposobnost hrvatskih pravnih subjekata da dogovaraju arbitražu za rješavanje njihovih sporova, ako je primjenjivo hrvatsko pravo, posebno u vezi s potencijalnom kontroverzom oko kapaciteta subjekata javnog prava da sklapaju arbitražne sporazume.⁴⁵

Zemlje kontinentalne Europe u velikoj većini kao pravo mjerodavno za ocjenu stranačke sposobnosti odabiru *lex patriae*.⁴⁶ Prema određenim stranim zakonima o međunarodnom privatnom pravu, kao što je, na primjer, švicarski zakon o međunarodnom privatnom pravu iz 1989., prihvaćanje načela favor negotii i zaštite prometa utvrđuje da se svi poslovi stranih pravnih osoba u domaćem okruženju moraju provoditi prema domaćem materijalnom pravu.⁴⁷ Pravila nekih država često onemogućuju određenim subjektima sklapanje arbitražnih ugovora. U takvim okolnostima, ograničenje pravne sposobnosti odnosi se na pravnu osobu koja, prema zakonima svoje zemlje, nije ovlaštena sklopiti arbitražni ugovor. U takvim slučajevima, ta pravna osoba nema pravni kapacitet ni u kojem smislu, čak i kada bi ugovor sklopila izvan granica svoje matične države.⁴⁸

⁴³ Sajko, Krešimir, op. cit. (u bilj. 36), str. 292.

⁴⁴ Sajko, Krešimir, op. cit. (u bilj. 36), str. 293.

⁴⁵ Triva et al., op. cit. (u bilj. 16), str. 69.

⁴⁶ Sajko, Krešimir, op. cit. (u bilj. 42), str. 274.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Wedam-Lukić, D.; Nadležnost arbitražnog suda, Privreda i pravo, 1994., vol. 33., str. 188.

Najčešće restrikcije pravne sposobnosti, kako ih propisuju zakoni nacionalnih pravnih sistema, uglavnom se odnose na državu ili pravne subjekte javnog karaktera. U međunarodnom arbitražnom okruženju široko je prihvaćeno mišljenje da se država, potpisivanjem arbitražnog sporazuma, odriče svoj jurisdikcijski imunitet prema načelu *pacta sunt servanda*.⁴⁹ Potvrdu toj tezi vidimo u čl.2, st. 1. Europske konvencije o međunarodnoj trgovinskoj arbitraži iz 1961., koji glasi: „...pravne osobe koje se po svom mjerodavnom pravu smatraju pravnim osobama javnog prava („legal persons of public law“), imaju pravo zaključivati arbitražni sporazum.“⁵⁰ Europska konvencija ipak ostavlja prostor državama koje su je potpisale da, prilikom pristupanja, svojom izjavom postave ograničenja na obim navedenog prava. Zakon o arbitraži otklanja svaku neizvjesnost jasnim navođenjem Republike Hrvatske i jedinica lokalne i regionalne samouprave kao mogućim strankama zaključenja ugovora o arbitraži.

U širem kontekstu sposobnosti za zaključivanje ugovora o arbitraži i sudjelovanja u arbitraži, uključuje se pitanje poslovne i parnične sposobnosti te sposobnosti za zastupanje. Kada je riječ o hrvatskim pravnim subjektima, ocjenjivanje poslovne i parnične sposobnosti vršit će se prema općim pravilima, kao što je potreba da poslovno nesposobnu osobu zastupa roditelj ili skrbnik pri zaključenju ugovora o arbitraži, te zakonski zastupnik u arbitražnom postupku. Međutim, neka pitanja vezana uz zaključenje ugovora i zastupanje u arbitražnom postupku postaju još otvorenija. Posebna punomoć više nije nužna za sklapanje ugovora o arbitraži. Pri sklapanju arbitražnih ugovora, usmena punomoć može se smatrati prihvatljivom i konkludentno prihvaćenom, pod uvjetom da se kasnije pismeno potvrdi. Moguća je i prorogacija sudske nadležnosti u korist domaće arbitraže čak i kada ugovor o prorogaciji ne bi bio dopušten zbog isključive sudske nadležnosti. U arbitražnom postupku ne postoje ograničenja u izboru punomoćnika, što znači da stranka može odabrati svaku poslovno sposobnu osobu, uključujući strane odvjetnike.⁵¹

Zaključno, pravna ovlaštenost država i drugih subjekata javnog prava za sklapanje arbitražnih ugovora i sudjelovanje kao stranke u arbitraži potvrđena je kroz razne međunarodne

⁴⁹ Sajko, Krešimir, op. cit. (u bilj. 42), str. 274.

⁵⁰ Europska konvencija o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži, od 21. lipnja 1961.

⁵¹ Triva et al., op. cit. (u bilj. 16), str. 74.

sporazume, među kojima se ističe Washingtonska konvencija o rješavanju investicijskih sporova kao najvažnija.

4.2. ARBITRABILNOST

Arbitrabilnost predmeta spora jedna je od ključnih i najvažnijih pretpostavki pravovaljanosti arbitražnog ugovora. Tradicionalno se smatra da je arbitrabilnost predmeta spora u hrvatskom pravu uvjetovana njegovom disponibilnošću.⁵²

Drugim riječima, domaća arbitraža se može dogovoriti između stranaka isključivo za rješavanje sporova o pravima koja su podložna slobodnom raspolaganju (članak 3., stavak 1. ZA). Suprotno tome, nije dopuštena za rješavanje sporova koji se odnose na prava o kojima stranke ne mogu slobodno raspolagati. Stoga, sposobnost stranaka da dogovore domaću arbitražu uključuje pretpostavku dispozitivnosti spornih prava, što je jedini uvjet koji Zakon o arbitraži zahtijeva.

Međutim, prema čl.3. st.2. ZA „u sporovima s međunarodnim obilježjem stranke mogu ugovoriti i arbitražu čije je mjesto izvan područja Republike Hrvatske, osim ako je posebnim zakonom propisano da takav spor može rješavati samo sud u Republici Hrvatskoj.“ Iz ove zakonske odredbe proizlazi, obrnuto, da strane u sporu bez međunarodnog obilježja, koje su prema Zakonu o arbitraži domaće, ne mogu dodijeliti rješavanje dispozitivnog spora arbitražnom sudu koji bi, prema istom zakonu, bio strani.⁵³

4.3 NEPOSTOJANJE ISKLJUČIVE SUDSKE NADLEŽNOSTI

Novina u odnosu na ranije zakonodavstvo označava značajan korak unaprijed jer je odbačena prethodna pretpostavka isključive nadležnosti suda. U diskusijama o reformi hrvatskog

⁵² Dika, Mihajlo.; Disponibilnost predmeta spora kao pretpostavka arbitrabilnosti u hrvatskom pravu, Pravo u gospodarstvu, 2005, str. 114.

⁵³ Borić, Željko.; O arbitraži-arbitrabilnost, ugovor o arbitraži, stranke, arbitražni sud i postupak, Pravo i porezi, br.1/09., str.92

arbitražnog prava, prevagnuli su argumenti koji zagovaraju potpuno odbacivanje isključive nadležnosti suda kao prepreke za arbitrabilnost kada se arbitraža odvija u Hrvatskoj.⁵⁴

U prethodnim propisima koji su bili važeći do nedavnog stupanja na snagu ZA, dodatna ograničenja za arbitrabilnost, posebno u odnosu na materiju spora, uključivala su i negativnu pretpostavku - postojanje isključive nadležnosti suda. Ovo ograničenje je bilo formulirano na različite načine, ovisno o tome je li spor imao elemente inozemnosti. Za sporove s inozemnim elementom tražilo se da "ne postoji isključiva nadležnost suda u RH", dok je za sporove bez inozemnih elemenata formulacija bila "ako zakonom nije utvrđeno da određene vrste sporova rješavaju isključivo drugi sudovi."⁵⁵

Popis sporova čija je arbitrabilnost bila upitna bio je opsežan, ovdje ćemo nabrojati samo neke prema zakonskim normama:

- sporove o vlasništvu i drugim stvarnim pravima na nekretninama (čl. 56. st. 1. ZPP)
- sporove zbog smetanja posjeda na nekretnini (čl. 56. st. 1. ZPP)
- sporove sporovima iz zakupnih ili najamnih odnosa na nekretnini (čl. 56. st. 1. ZPP)
- sporove koji nastaju u tijeku i u povodu sudskog ili administrativnog postupka ovrhe (čl. 63. ZPP)
- sporovi koji nastaju u tijeku i u povodu stečajnog postupka (čl. 63. ZPP) itd.

Sve ovo sugerira da je prije donošenja Zakona o arbitraži bila upitna mogućnost arbitriranja u mnogim sporovima koji su ključni dio brojnih poslovnih transakcija, a gdje je danas arbitraža uobičajeni način rješavanja sporova. Uklanjanjem prepreke isključive nadležnosti, sporovi s popisa su nedvojbeno postali podložni arbitraži, barem u onoj mjeri u kojoj se radi o pravima koja se mogu slobodno raspolagati.⁵⁶

⁵⁴ Triva et al., op. cit. (u bilj. 16), str. 31

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

4.4. OBLIK I SADRŽAJ ARBITRAŽNOG UGOVORA

Propisivanje **oblika ugovora** iz pravno-političkog aspekta ima dvije osnovne svrhe: zaštita interesa ugovornih strana i zaštita javnih interesa. Tako da je forma arbitražnog ugovora ključna pretpostavka za njegovu valjanost. Kao najrelevantniji dokument u međunarodnom pravu koji je široko prihvaćen u praksi i temeljito regulira ovo pitanje, ističe se Newyorška konvencija. U hrvatskoj pravno pitanje oblika arbitražnog ugovora opsežno je regulirano Zakonom o arbitraži, koji u potpunosti prati odredbe Newyorške konvencije i modernizirani tekst UNICITRAL-ovog Model-zakona o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži iz 1980. godine. Svi pravni sustavi danas se slažu da je ugovor o arbitraži valjan jedino ako je sklopljen u pisanom obliku.⁵⁷ Potreba za pisanim oblikom ugovora o arbitraži manifestira se kroz različite procesno-pravne posljedice.⁵⁸

Pisani oblik je nužan prije svega zbog same arbitraže, ali također i zbog redovnog suda i njegove ovlasti kontrole učinaka ugovora o arbitraži. Samo na temelju pisanog ugovora o arbitraži s jasno definiranim odredbama, arbitražni sud može odrediti granice svog postupanja. Stoga, kako bi se precizno utvrdio sadržaj arbitražnog ugovora, potreban je pisan oblik. Osim toga, arbitražni sud može ispuniti jednu od svojih ključnih funkcija - odlučivanje o svojoj nadležnosti i prigovorima o postojanju ili valjanosti ugovora o arbitraži.⁵⁹

Drugi razlog zahtjeva pisanog oblika ugovora o arbitraži leži u mogućnosti njegovog dokazivanja. Obveza pisanog dokaza ugovora o arbitraži služi i kao zaštita stranaka, omogućavajući im da predstavu svoje tužbe ili obrane pred arbitražnim sudom. Nedostatak pisane forme ugovora stvara pravnu nesigurnost i olakšava strankama osporavanje i poništavanje arbitražnog sporazuma.⁶⁰ Zahtjev za pisanim oblikom ugovora o arbitraži

⁵⁷ Puljko, Vjekoslav,; Neovisnost ugovora u arbitraži u odnosu na glavni ugovor, Pravni vjesnik 20(1-2): 195-206, 2004, str.197

⁵⁸ Lew. J.; Arbitration Agreements: Form and Character, Essays on International Commercial Arbitration, London, 1983, str. 51-63.

⁵⁹ Puljko, Vjekoslav, op. cit.(u bilj. 57) str. 197

⁶⁰ Ibid.

također se manifestira u subjektivnom odnosu stranaka koje ga pismeno prihvate i potpišu, kako bi bile svjesne da se slažu s arbitražnim postupkom.⁶¹

Zahtjev za pisanim oblikom ugovora o arbitraži, iako je prvotno namijenjen osiguravanju pravne sigurnosti, stvorio je potrebu za povećanom razinom formalnosti u ugovornoj praksi. Ova dodatna formalnost otvara mogućnost za nesavjesne stranke da zloupotrebe svoja prava kako bi otežale ili spriječile provedbu arbitraže te izbjegle ispunjenje svojih ugovornih obveza. Suvremeni pravni promet, posebno u trgovačkim transakcijama gdje se često koristi arbitraža, sve više teži olakšavanju i ubrzanju poslovanja, često koristeći moderne načine komunikacije poput telefona, e-maila, telekonferencija i interneta. U skladu s tim, arbitražno zakonodavstvo u proteklim desetljećima prilagodilo se ovom razvoju, postupno ublažavajući stroge zahtjeve za pisanim oblikom ugovora o arbitraži.⁶²

Novi Zakon o arbitraži u čl.6 st. 2 usvojio je ove modernističke principe, definirajući ugovor o arbitraži kao sklopljenog u pisanom obliku „ako je sklopljen razmjenom pisama, telefaksa, brzjava ili drugih sredstava telekomuniciranja koja omogućavaju pisani dokaz o ugovoru, bez obzira jesu li ih stranke potpisale“.⁶³ Isto tako, ispunjen je zahtjev za pisanom formom u čl.6 st.3, t.1; „ ako je jedna od strana uputila drugoj strani ili ako je neka treća osoba uputila objema stranama pisanu ponudu za sklapanje ugovora o arbitraži, a protiv te ponude nije pravodobno izjavljen prigovor, što se prema običajima u prometu može smatrati prihvatom ponude.“⁶⁴

Prihvaća se da je ispunjen zahtjev za pisanom formom ugovora o arbitraži prema čl.6. st.2 ZA „ ako nakon usmeno sklopljen ugovora o arbitraži jedna od ugovornih strana uputi drugoj pisanu obavijest u kojoj se poziva na prethodno sklopljeni usmeni ugovor, a druga strana pravodobno ne prigovori sadržaju primljene obavijesti, što se prema običajima u prometu može smatrati suglasnošću sa sadržajem primljene obavijesti.“⁶⁵

⁶¹ Ibid.

⁶² Uzelac, Alan.; Forma arbitražnog ugovora u hrvatskom pravu: novo uređenje, njegova ishodišta i perspektive daljnjeg razvoja, Zbornik PFZ, 56 (2-3) 549-582 (2006), str. 557

⁶³ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001) .

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

Pravna obveza poštovanja pisane forme ugovora o arbitraži je obvezujuća, i ako ugovor o arbitraži ne zadovoljava formalne zahtjeve, on neće imati pravne posljedice.⁶⁶

Za razliku od pravila o obliku ugovora, koja su dio procesnog prava i predstavljaju neotuđivo pravilo koje stranke ne mogu mijenjati svojim sporazumom, odredbe o **sadržaju arbitražnog ugovora** pripadaju području materijalnog prava. Za arbitražni ugovor važi načelo autonomije stranaka unutar granica slobode stranačkog raspolaganja.⁶⁷

Osnovni sadržaj tog ugovora obuhvaća stranački dogovor o rješavanju sporova putem arbitraže. Spor se odnosi na određene pravne odnose, bilo da su ugovorni ili neugovorni, definirane u samom ugovoru. Napominjemo još jednom da se taj ugovor može uspostaviti ili putem uključivanja arbitražne odredbe u neki (osnovni) ugovor ili kroz zaseban ugovor, sukladno odredbama članka 6. st.1 ZA. Osim ključnih aspekata, arbitražni ugovor, temeljen na slobodnoj volji stranaka, može obuhvaćati dodatne pojedinosti poput broja arbitara, osobe ovlaštene za imenovanje, mjerodavnog prava, mjesta arbitraže te jezika korištenog tijekom arbitražnog postupka. Također, pored arbitražnog ugovora, strane mogu dogovoriti i alternativnu sudsku nadležnost. Ukoliko se to dogovori, obično se sudska nadležnost ugovara kao solucija koju odabire jedna od ugovornih strana.⁶⁸

No, ključni aspekti koje stranke ne bi mogle isključiti pretpostavke su koje se tiču arbitrabilnosti (čl.3) i oblika ugovora o arbitraži (čl.6), ravnopravnog položaj stranaka u arbitraži i pravo da im se treba omogućiti da se izjasne o navodima i zahtjevima protivne stranke (čl.17, st. 1 i 2), pisani oblik pravorijeka odnosno pravorijeka na temelju nagodbe, te da u njima moraju biti navedeni dan i mjesto njihovog donošenja i njihovog potpisivanja (čl.30, st.3, reč. 1; st.4; st. 5 u vezi s čl. 29, st. 3), pobijanje pravorijeka tužbom za poništaj (čl. 36, st. 6), ovrhu domaćeg pravorijeka (čl.39), pravo na obraćanje sudu radi prisilnog provođenja privremenih mjera koje je izdao arbitražni sud (čl. 16, st. 2), postupak pred državnim sudom (čl. 47-49).⁶⁹

⁶⁶ Puljko, Vjekoslav, op. cit. (u bilj. 57) str. 199

⁶⁷ Uzelac, Alan, op. cit. (u bilj. 62) str. 572.

⁶⁸ Sajko, Krešimir, op. cit. (u bilj. 31), str. 298.

⁶⁹ Muenchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 3: §§ 803-1066 EGZPO GVG EGGVG Internationales Zivilprozeßrecht, 2. Auflage, C. H. Beck Verlag, Muenchen, 2001, str. 1036.

Nadležnost za tumačenje ugovora o arbitraži može biti povjerena državnom ili arbitražnom sudu. Državni sud može interpretirati ugovor o arbitraži prije, tokom i nakon samog arbitražnog postupka, dok arbitražni sud to čini tokom postupka.⁷⁰ Prilikom tumačenja, važno je uzeti u obzir izraženu volju stranaka. Potreba za tumačenjem ugovora o arbitraži često se javlja u kontekstu osnivanja arbitražnog suda, određivanja opsega njegove nadležnosti te načina provođenja arbitražnog postupka.⁷¹

4.5 MJERODAVNO PRAVO ZA MATERIJALNOPRAVNU VALJANOST UGOVORA O ARBITRAŽI

Prije donošenja Zakona o arbitraži, hrvatsko zakonodavstvo nije jasno propisivalo pravila za materijalnopravnu valjanost.⁷²

Članak 6. ZA obuhvaća odredbe o pravu koje se primjenjuje na materijalnopravnu ocjenu valjanosti ugovora, uzimajući u obzir i odredbe o formi arbitražnog ugovora. Općenito, kod ugovora o arbitraži moguće je identificirati četiri aspekta: pravo koje se primjenjuje na subjektivnu arbitrabilnost (arbitrabilnost *ratione personae*), pravo vezano uz objektivnu arbitrabilnost (arbitrabilnost *ratione materiae*), pravo koje utječe na formalnu valjanost (valjanost u pogledu oblika), te pravo koje se odnosi na materijalnopravnu valjanost.⁷³

Zakon prvenstveno naglašava važnost stranačke autonomije: za materijalnopravnu valjanost, ključno je primarno pravo koje su stranke odabrale za ocjenu valjanosti arbitražnog ugovora. Ako je mjerodavno pravo Republike Hrvatske, tada će, uz specifične odredbe Zakona o arbitraži za valjanost arbitražnog ugovora, biti relevantne i odredbe Zakona o obveznim odnosima. Ipak, čak i u slučaju postupka koji se odvija u Republici Hrvatskoj između stranaka koje su pod jurisdikcijom domaćeg pravnog sustava, Zakon dopušta da se strane dogovore o primjeni drugog mjerodavnog prava za ocjenu valjanosti arbitražnog ugovora. U situacijama

⁷⁰ Sikirić, Hrvoje, op. cit. (u bilj.2) str. 39.

⁷¹ Ibid.

⁷² Slične norme nije bilo u ranijem pravu. Cf. Sajko/Dika, Report Croatia, str. 44; Sikirić, Schiedsgerichtsbarkeit in Kroatien, 2001, str. 147

⁷³ Sikirić, Hrvoje, op. cit. (u bilj. 2) str. 50.

gdje stranke nisu odabrale mjerodavno pravo za valjanost ugovora (što će često biti slučaj jer stranke rijetko eksplicitno ugovaraju takvo pravo), smatrat će se da je mjerodavno pravo ono koje se primjenjuje na suštinu spora (pravo mjerodavno za glavni ugovor) ili pravo Republike Hrvatske (kao *lex loci arbitri*).⁷⁴

Prema odredbi u stavku 7., ako stranke nisu izričito odredile mjerodavno pravo za valjanost arbitražnog ugovora, on će biti priznat kao valjan alternativno, bilo prema pravu koje se primjenjuje na glavni ugovor ili prema domaćem (hrvatskom) pravu. Time se proširuju mogućnosti valjanosti arbitražnog ugovora.⁷⁵ U ovom alternativnom određivanju mjerodavnog prava za arbitražni ugovor, hrvatsko pravo dijeli sličnost, primjerice, s pravom Švicarske.⁷⁶

5. ODNOS GLAVNOG UGOVORA I UGOVORA O ARBITRAŽI

Uobičajeno je reći da arbitražna nadležnost proizlazi iz pravno valjanog ugovora o arbitraži, te da se u slučaju spora pitanje stavlja pred arbitražno vijeće. Ako ugovor koji sadrži odredbu o arbitraži nije valjan, postavlja se pitanje može li ta odredba ipak dodijeliti odabranoj osobi ovlasti za rješavanje spora i donošenje presude u takvom slučaju.⁷⁷

Ranije se smatralo da je ugovor o arbitraži neodvojiv i povezan s glavnim ugovorom, što znači da je pravna sudbina arbitražnog ugovora bila nerazdvojno povezana s glavni ugovorom u svakom smislu.⁷⁸ Ako je glavni ugovor ništavan, nužna je posljedica i ništavost ugovora o

⁷⁴ Uzelac, Alan, op. cit. (u bilj. 62) str. 572.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ V. art. 178. švicarskog Zakona o međunarodnom privanom pravu (PIL) - "Die Schiedsvereinbarung ist im übrigen gültig, wenn sie dem von den Parteien gewählten, dem auf die Streitsache, insbesondere dem auf den Hauptvertrag anwendbaren oder dem schweizerischen Recht entspricht." Za razliku od dvostruke alteracije kod hrvatskog prava, švicarsko pravo, dakle, sadržava čak trostruku alteraciju: arbitražni će ugovor biti materijalnopravno valjan ako to proizlazi ili iz prava kojem su stranke podvrgnule svoj ugovor o arbitraži, ili iz prava koje je mjerodavno za predmet spora, osobito za glavni ugovor; ili iz švicarskog nacionalnog prava.

⁷⁷ Puljko, Vjekoslav, op. cit. (u bilj. 57) str. 200-201.

⁷⁸ Balladore Pallieri, L'arbitrage privé dans les rapports internationaux, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, 1935 god., str. 353.

arbitraži.⁷⁹ Tijekom vremena, ovo pravno stajalište nije bilo održivo, i primjećivao se trend prepoznavanja i prihvaćanja neovisnosti i autonomije ugovora o arbitraži u odnosu na glavni ugovor.⁸⁰

U teorijskom smislu, danas nema sumnje u temelje neovisnosti ugovora o arbitraži, on predstavlja samostalnu pravnu cjelinu čija sudbina nije vezana uz ishod glavnog ugovora.⁸¹

Pravna nevaljanost glavnog ugovora ne obuhvaća nevaljanost ugovora o arbitraži i zbog tog nepovezivanja ništavosti glavnog ugovora s ugovorom o arbitraži, arbitri imaju ovlast odlučivati o nevaljanosti glavnog ugovora. Kada se prihvati da je ugovor o arbitraži samostalan, prepreka pozivanja na nevaljanost ugovora o arbitraži nestaje, čime se potvrđuje održivost ugovora o arbitraži unatoč nevaljanosti glavnog ugovora.⁸² Neovisnost ugovora o arbitraži i glavnog ugovora treba analizirati iz različitih perspektiva: kao odvojenost ova dva ugovora u materijalnom pravnom smislu⁸³ i kao izazov pitanja relativne autonomije postupka arbitraže u kontekstu procesnog prava.⁸⁴

Jedan od znakova da se ugovor o arbitraži smatra zasebnim pravnim entitetom u odnosu na glavni ugovor jest koncept sposobnosti za razdvajanje. Nije upitno da će ugovor o arbitraži često biti podvrgnut pažljivijem pregledu svoje valjanosti u usporedbi s glavnim ugovorom. Uvjeti koji određuju valjanost ugovora o arbitraži obično su stroži nego uvjeti valjanosti samog glavnog ugovora. Nadalje, budući da se primjenjuje načelo izbora, različita prava mogu se primijeniti na ova dva ugovora, što rezultira različitim uvjetima za njihovu valjanost. Razlozi poput ovih naglašavaju da se nedopuštenost glavnog ugovora ne prenosi automatski

⁷⁹ Russel, *On the Law of the Arbitration*, 1957 god. str.25.

⁸⁰ Puljko, Vjekoslav, *op. cit.* (u bilj. 57) str. 200-201.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Rogers, A i Launders, R.; *Separability – the Indestructible Arbitration Clause*, *Arbitration International*, London, 1994. Volume 10, Number 1, str. 71-90.

⁸³ Triva et al., *op. cit.* (u bilj. 29), str. 870.

⁸⁴ Hober, *The doctrine of Separability under Swedish Arbitration Law*, *Svensk Juristtidning*, 1983 god., str. 257-271.

na ugovor o arbitraži. Ova pravna perspektiva opravdava ovlast arbitara da samostalno donose odluke o valjanosti glavnog ugovora.⁸⁵

6. UČINCI I PRESTANAK UGOVORA O ARBITRAŽI

6.1. UČINCI UGOVORA O ARBITRAŽI

Najbitniji učinak arbitražnog ugovora leži u tome što on predstavlja pravni prigovor u procesnom smislu ako se isti spor i između istih stranaka pojavi pred državnim sudom. U takvoj situaciji, sud će uzeti u obzir prigovor tuženika i „oglasiti nenadležnim, ukinut će provedene radnje u postupku i odbaciti tužbu osim ako nađe da ugovor o arbitraži nije valjan, da je prestao važiti ili da se ne može ispuniti“ (čl.42. st. 1. ZA). Dodatna pravna posljedica arbitražnog ugovora leži u mogućnosti određivanja nadležnosti arbitražnog suda za donošenje odluka u skladu s odgovarajućim dogovorima stranaka tijekom postupka.⁸⁶

Materijalnopravni učinak arbitražnog ugovora vidljiv je kroz zajedničku obvezu stranaka da poduzmu sve potrebne korake kako bi se osiguralo neometano provođenje arbitraže do donošenja pravorijeka, točnije da izbjegavaju bilo što što bi se kretalo u smjeru suprotnom tom cilju.⁸⁷

6.2. PRAVNE POSLJEDICE NEVALJANOSTI UGOVORA O ARBITRAŽI

Ako bilo koja od pretpostavki valjanosti ugovora o arbitraži nije ispunjena, ugovor se smatra nevažećim. U takvom scenariju, strankama se pružaju različite pravne opcije, ovisno o trenutnom statusu arbitražnog postupka, tj. ovisno o tome je li arbitražni postupak još uvijek aktivan ili je već završen s izricanjem pravorijeka od strane arbitražnog suda temeljenog na tom (nevažećem) ugovoru. Ako postupak još traje stranka može prigovoriti nadležnosti arbitražnog suda.⁸⁸ No, mogućnost da stranka stavi prigovor vremenski je ograničena prema

⁸⁵ Puljko, Vjekoslav, op. cit. (u bilj. 57) str. 202.

⁸⁶ Sikirić, Hrvoje, op. cit. (u bilj. 2) str. 39.

⁸⁷ Muenchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, op. cit. (u bilj. 69) str. 1040.

⁸⁸ Wedam-Lukić, D, op. cit. (u bilj. 48) str. 188.

čl.15. st. 2. ZA: „ Prigovor da arbitražni sud nije nadležan tuženik mora podnijeti najkasnije kad i odgovor na tužbu u kome se upustio u raspravljanje o biti spora.“⁸⁹

Međutim, ako je arbitražni sud već donio pravorijek stranke pred državnim sudom jedino na raspolaganju imaju tužbu za poništaj pravorijeka. Ako jedna strana pokrene pravnu zaštitu putem tužbe pred državnim sudom, a druga strana tvrdi da bi spor trebao biti riješen arbitražom prema ugovoru, odluka o nadležnosti arbitražnog suda ovisi o tome je li ugovor valjan. Drugim riječima, državni sud će se smatrati nenadležnim, osim ako zaključi da je sporazum o arbitraži nevažeći.⁹⁰

Prema čl.37. ZA ako se poništi pravorijek zbog nevaljanosti arbitražnog ugovora, taj ugovor postaje nevažeći. Strane, kako bi započele novi arbitražni postupak, moraju nakon poništenja sklopiti potpuno novi arbitražni ugovor.

6.3. PRESTANAK UGOVORA O ARBITRAŽI

Ugovor o arbitraži može prestati iz procesnopравnih i materijalnopравnih razloga, ali kao i svaki ugovor može prestati sporazumom stranaka. Arbitražni sporazum se gradi na slobodi volje stranaka, pri čemu ga strane čak i neformalno mogu poništiti. Jedan od načina da strane implicitno završe arbitražni sporazum jest podnošenje tužbe pred državnim sudom, uz pretpostavku da tuženi ne osporava njegovu nadležnost.⁹¹ O prestanku ugovora stranke se mogu sporazumjeti i za vrijeme trajanja arbitražnog postupka i tada arbitražni sud donosi odluku o okončanju arbitražnog postupka prema čl.32. st.1, t.2 ZA.

Iz postupovnih razloga, ugovor o arbitraži obično prestaje važiti kada se ostvari njegov osnovni cilj, a to uključuje donošenje konačne presude (čl. 32. st. 1 ZA) ili postizanje nagodbe (čl. 29. st. 1 ZA) ako se ugovor o arbitraži ne odnosi i na neke buduće sporove. Izuzetno,

⁸⁹ Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001).

⁹⁰ Wedam-Lukić, D, op. cit. (u bilj. 48) str. 189.

⁹¹ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 77.

ugovor o arbitraži može završiti kada arbitražni sud odbije donijeti suštinsku pravnu odluku, posebno objavljivanjem svoje nenadležnosti.⁹²

Zbog novog zakonskog okvira, nije moguće okončati arbitražni ugovor putem jednostrane izjave stranaka čak i u slučaju krize tijekom arbitražnog postupka, koja se mogla predvidjeti pri formiranju arbitražnog suda, zbog postupanja arbitra ili nemogućnosti donošenja odluke.⁹³

Iz pravnih aspekata, ugovor o arbitraži može završiti, prije svega, zbog raskida iz ozbiljnog razloga. To uključuje svako stanje koje jednoj od stranaka čini neprihvatljivim pokretanje ili nastavak arbitražnog postupka. Primjerice, politička kriza, posebno ratno stanje ili nemiri, koji ometaju formiranje arbitražnog suda ili tijekom arbitražnog postupka.⁹⁴ Prema čl. 212 st. 7. i 8. Zakona o parničnom postupku, postupak se prekida: „kad zbog rata ili drugih uzroka prestane rad u sudu, kad je to drugim zakonom određeno.“⁹⁵

Ugovor o arbitraži može prestati i istekom roka za koji je zaključen ili nastupanjem uvjeta od kojeg je zavisila njegova valjanost. U tom slučaju vrijede opća pravila obveznog prava.⁹⁶

7. ZAKLJUČAK

Tijekom pisanja rada razmatrala sam ključne elemente arbitražnog ugovora, istražujući njegovu pravnu prirodu, oblike i preduvjete valjanosti. Arbitražni ugovor predstavlja građanskopravni sporazum s procesnim implikacijama, čije su karakteristike usmjerene prema rješavanju sporova između stranaka. Fokusirala sam se na pretpostavke valjanosti arbitražnog sporazuma, uključujući pravnu sposobnost stranaka, arbitrabilnost predmeta spora, oblik i sadržaj ugovora. Proučavajući vrste ugovora o arbitraži, istaknula sam klauzulu o arbitraži kao najčešći oblik, često integriranu u glavni ugovor. S druge strane, analizirala sam kompromis kao drugi oblik arbitražnog ugovora, često sklopljen nakon pojave spora,

⁹² Sikirić, Hrvoje, op. cit. (u bilj. 2), str. 40.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Muenchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, (op. cit. u bilj. 69) str. 1042.

⁹⁵ Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 114/22).

⁹⁶ Lasić, Mile, op. cit. (u bilj. 3), str. 77.

prepoznajući izazove u postizanju suglasnosti. Zaključno, naglašavam potrebu za pisanom formom arbitražnog ugovora, ističući evoluciju u postupanju i prilagodbi modernim komunikacijskim sredstvima. Bez obzira na formalnosti, autonomija stranaka unutar granica zakonitosti i jasno definirane odredbe ostaju ključne za uspješnost arbitražnog procesa. U skladu s tim, novi Zakon o arbitraži uvažava moderne principe, olakšavajući postizanje valjanog arbitražnog sporazuma.

LITERATURA

Izvori stručne i znanstvene pravne književnosti:

1. Balladore Pallieri, L'arbitrage privé dans les rapports internationaux, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, vol.51, str. 287-403., 1935.
2. Blackaby, Nigel. Redfern and Hunter on International Arbitration. Oxford ; New York:Oxford University Press, 2009.
3. Borić, Željko,; O arbitraži-arbitrabilnost, ugovor o arbitraži, stranke, arbitražni sud i postupak, Pravo i porezi, br.1/09., str. 92-98.
4. Cf. Sajko/Dika, Report Croatia, str. 44; Sikirić, Schiedsgerichtsbarkeit in Kroatien, Heidelberg, 2001.
5. Dika, Mihajlo,; Disponibilnost predmeta spora kao pretpostavka arbitrabilnosti u hrvatskom pravu, Pravo u gospodarstvu, 02/ 2005., str.113-125.
6. Gray, C.; Kingsbury, B., Developments in Dispute Settlement: Inter-State Arbitration since 1945, British Year Book of International Law, Vol. 63, Issue 1, str. 97-134., 1992.
7. Hober, The doctrine of Separability under Swedish Arbitration Law, Svensk Juristtidning 257, 1983 god.
8. Hope James; Johansson Lisa, What Is the Governing Law of the Arbitration Agreement? A Comparison Between the English and Swedish Approaches, Stockholm Arbitration Yearbook 2021.
9. Ilešić, Mirko, Arbitražni sporazum, Privreda i pravo, 1994., vol. 33., str. 201.
10. Lasić, Mile, Arbitražno pravo, Sveučilište u Mostaru, Pravni fakultet, Mostar, rujan 2013.
11. Lew. J.; Arbitration Agreements: Form and Character, Essays on International Commercial Arbitration, London, 1983.
12. Muenchener Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 3: §§ 803-1066 EGZPO GVG EGGVG Internationales Zivilprozeßrecht, 2. Auflage, C. H. Beck Verlag, Muenchen, 2001.
13. Mwenda, Kenneth Kaoma, Principles of Arbitration Law, BrownWalker Press, Parkland 2003.

14. Puljko, Vjekoslav,; Neovisnost ugovora u arbitraži u odnosu na glavni ugovor, *Pravni vjesnik* 20(1-2): 195-206, 2004.
15. Rogers, A i Launders, R.; *Separability – the Indestructible Arbitration Clause*, Arbitration International, London, 1994. Volume 10, Number 1.
16. Russel, *On the Law of the Arbitration*, 16th ed. by T.A. Blanco White and Anthony Walton, London, Stevens, 1957 .
17. Sajko, Krešimir, Arbitražni sporazum i arbitrabilnost – rješenja i otvorena pitanja u hrvatskom i poredbenom pravu, u: *Pravo u gospodarstvu* vol. 35,(1996., str. 272-281.
18. Sajko, Krešimir, *Međunarodno privatno pravo*, Narodne novine, Zagreb, ožujak 2005.
19. Sikirić, Hrvoje, *Ugovor o arbitraži*, *Pravo u gospodarstvu* vol. 2, 2002., str. 35-56.
20. Triva, S; Dika, M, *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne Novine, Zagreb, studeni 2004.
21. Triva, Siniša; Uzelac, Alan, *Hrvatsko arbitražno pravo Komentar Zakona o Arbitraži i drugi izvori hrvatskog arbitražnog prava*, Narodne novine, Zagreb, travanj 2007.
22. Ulugbekovna, Ochilova Aziza. "ARBITRATION AGREEMENT. ENFORCEMENT OF ARBITRAL AWARDS." *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research* 1.8 (2023).
23. Uzelac, Alan,; *Forma arbitražnog ugovora u hrvatskom pravu: novo uređenje, njegova ishodišta i perspektive daljnjeg razvoja*, *Zbornik PFZ*, 56 (2-3) 549-582 (2006).
24. Vidaković, Mukić, Marta, *Opći pravni rječnik*, Narodne novine, Zagreb, ožujak 2015.
25. Vuković, Đ; Kunštek, E., *Međunarodno građansko postupovno pravo*, Zgombić & Partneri, Zagreb, ožujak 2005.
26. Zgrabljčić, Rotar, Dora; Vidović, Ivona, *Naknada štete za povredu ugovora o nadležnosti u sporovima s međunarodnim obilježjem*, *Zbornik pravnog fakulteta* 1:71/2019.
27. Wedam-Lukić, D.; *Nadležnost arbitražnog suda*, *Privreda i pravo*, 1994., vol. 33.

Pravni propisi:

1. *Europska konvencija o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži* , od 21. lipnja 1961 (NN 4/94).
2. *New Yorška konvencija o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka* (*United Nations conference on international commercial arbitration 1958.*). Newyorška

konvencija o priznanju i ovrsi stranih arbitražnih pravorijeka iz 1958. (SL MU 11/81; NN MU 4/94.)

3. Švicarski zakon međunarodnom privatnom pravu (PILA)
4. Zakon o arbitraži (Narodne novine br. 88/2001) .
5. Zakon o parničnom postupku (Narodne novine br. 114/22).

Internetski izvori:

1. Arbitražni postupak bez arbitražne klauzule, <https://www.international-arbitration-attorney.com/hr/arbitration-proceedings-without-arbitration-clause/> , prosinac 2023.
2. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=3579>, studeni 2023.
3. Vuk, Tena, Arbitraža kao sredstvo mirnog rješavanja sporova s posebnim osvrtom na hrvatsko-slovenski granični spor, <https://core.ac.uk/download/pdf/223045963.pdf> , prosinca 2023.